

© Beytulhikme Philosophy Circle
Beytulhikme Int J Phil 8 (2) 2018
Research Article: 751-769

Aristoteles Retoriğinde Kullanılan Kanıtlamaların Bilgi Değeri ^[*]

Epistemological Value of Demonstrations of Aristotle's Rhetoric

GÜLÜMSER DURHAN

Muş Alparslan University

Received: 27.07.2018 | Accepted: 18.11.2018

Abstract: The rhetoric, which is to convince the purpose, is defined as the ability to discover convincing arguments simply by speaking skills. In this way, rhetoric is seen as the art of having the right to speak or to hold the power of the word in order to be believable. Now, that which is persuasive is persuasive in reference to someone, and is persuasive and convincing either at once and in and by itself, or because it appears to be proved by propositions that are convincing. At first, the statement is convincing without any other reason because it is self-explanatory. On the other hand, the statement is convincing to make any other plausible explanation or reasoning. But here a problem arises: Is it the truth to convince or speak convincingly? The aim of the study, within the framework of this problem, is to clarify the question of whether demonstrations of Aristotle's rhetoric, which he put forward to convince, is the truth or the possible truth.

Keywords: Aristotle, rhetoric, demonstration, enthymeme, example.

© Durhan, G. (2018). Aristoteles Retoriğinde Kullanılan Kanıtlamaların Bilgi Değeri. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 8 (2), 751-769.

Aristoteles *Retorik* adlı eserinde bir konuşma pratiği olan retorik, “her konu üzerinde veya belli bir durumda elde var olan inandırma yollarını kullanma gücü” (Aristoteles, 2013, s.37) şeklinde tanımlamaktadır. Dolayısıyla Aristoteles'te retorik, inandırıcı söz söyleme ya da muhatabını ikna etme sanatıdır (Meyer, 2009, s.9-10). Filozofa göre inandırıcı konuşma ya da ikna etmenin ise ethos, pathos ve logos olmak üzere üç unsuru veya şekli vardır. Bunlardan ethos, hatibin ahlaki yönünü özellikle güvenilirliğini; pathos, hatibin inandırmak istediği kitlenin duygularını harekete geçirmeyi; logos ise, hatibin konuşmasının mantıksal boyutunu ortaya koymaktadır. Bu durumda ethos, retorik ahlaki; pathos duygu ve logos da, akıl yönünü temsil etmektedir (Roskelly, 2008, s.9-10). Başka bir ifadeyle retorik, sahip olduğu bu üç kategoriyle ilişkili olarak etik, duygu ve mantıkla örülü bir yapıya sahip olmaktadır. Retorik ancak bu şekilde, o etkileyici ya da inandırıcı konuşma özelliğini ortaya koyabilir. Öyle ki konuşmak tek başına yeterli değildir. Aynı zamanda inandırıcı konuşmak da önemlidir ve hatibin inandırıcı olabilmesi için de bu üç unsura hâkim olması gerekmektedir. Dolayısıyla retorik bu üç temel üzerinde şekillenmektedir. O halde bir söylem geliştirecek olan hatibin, başarılı ve güçlü olmasının yolu, kelimelerin düzeninin bu üç temel unsura bağlı olarak nasıl kurduyla ilişkilidir. Bu nedenle Aristoteles *logos*, *ethos* ve *pathos*'u kullanabilmesi ve dolayısıyla bir ikna söylemi gerçekleştirebilmesi için bir hatipte bulunması icap eden maharetlerden söz eder: 1. Argümantasyon yapabilecek durumda olmalıdır; yani mantıki düşünce gücüne sahip olmalıdır. 2. Gelenek ve erdemler hakkında bilgisi olmalıdır; 3. Muhatabında çeşitli coşkular ya da duygular uyandırmanın yollarını bilmelidir. Hatibin sahip olması gereken bu becerilerden yola çıkarak retorik, *ethos*, *pathos* ve *logos*'la uyumlu şekilde dinleyici, hatip ve mesaj olmak üzere üçgensel bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır (Aristoteles, 2013, s.38). Retorik üçgeni diyebileceğimiz bu anlayışla retorik söz, akıl ve dille ilişkili olduğu görülmektedir.

Temelini Aristoteles'in oluşturduğu bu üç ikna kanıtının en önemli özelliği, belirli bir bilim ile alakalarının olmamasıdır. Öyle ki, sıradan bir insan gündelik yaşamında kendi görüşlerini kanıtlamak ve muhatabını ikna etmek için bu ikna yaklaşımlarını kullanabilir. O nedenle bu inandırma tarzları retorik uygun şekilde pratik yaşama içkindir (Batı, 2012,

s.74). Bu durumda bu ikna tarzlarını kullanan hatip nasıl bir dil kullanmalı ya da nasıl bir yöntem izlemeli ki sözleri ikna edici veya inandırıcı olsun sorusu akla gelmektedir. Zira güvenilir olmak, bir mesaj verebilmek ve dolayısıyla kitleleri galeyana getirebilmek için nasıl konuşulması gerektiği önemlidir. Öyle ki retorik ve dil, düşüncenin elbisesidir. Dolayısıyla gerçeği ortaya çıkarmak için bu elbisenin analizi gereklidir (Sebberson, 1990, s. 1019). O halde, retorikte nasıl bir konuşma biçimi benimsenmektedir?

Retorikte kullanılan konuşma biçimi, kanıtlayıcı akıl yürütmedir. Zira kanıt, inandırıcı belgeler sunarak bir şeyin tasdiklenmesini sağlamak veya onu reddetmektir. Ancak kanıt yoluyla bir şeyin doğruluğu ya da yanlışlığı belirlenebilir. Bu kanıtlayıcılar ise, tanıklar, belgeler, yasalar, işkenceler, anlaşmalar olabildiği gibi, akıl yürütme yolu ile bir sonuca ulaşma da olabilmektedir. (Aristoteles, 2013, s.22). Retorikte kanıt, bu ikincisi ile; yani akıl yürütme şekli olarak tasım yoluyla sağlanmaktadır. Çünkü ilkinde kanıt mevcuttur, sadece bulup çıkarılması zorunluluğu vardır. İkincisinde ise ortada mevcut bir şey yoktur ve her kişi akıl yürütme-yi kendisi kurmak zorundadır (Aristoteles, 2013, s.22). Retorik de, “olması mümkün düşüncenin gücü” (Theodorakopoulos, 2004, s.63)’dür; yani olanla değil olması gerekeni ya da olabilecek olanı konu edinmesi dolayısıyla ona en uygun kanıt biçimi, akıl yürütme yoluyla bir sonuca ulaşma olacaktır.

Akl yürütme yolu ile verilen veya alınan her öğrenim daha önceki bir bilgiden gelmektedir. Aynı şekilde retorik usamlama da önceki bilgilerden yola çıkarak bir ikna tarzı sergiler veyahut öğretim yapar. Başka bir ifadeyle retorik usamlama, ya bir tür *epagoge*¹ olan örnek vermeyi ya da bir tür tasım olan *entimemi* (örtük tasım, matvi kıyas, saklı kıyas) kullanılır ve bunların her ikisi de önbilgilerden hareketle yapılan çıkarsamalardır. (Aristoteles, 2015, s.9). Bu durumda kullandığı yöntemine uygun olarak Aristoteles retorikte, kendisinden önceki retorik hocalarının açmış olduğu yolu açıkça takip ediyor ve onların “düzeylerinin üzerine çıkma çabası gösteriyor” (Aristoteles, 2013, s.16) demektir. Zira o, önbilgilerden veya kendisinden önceki geleneğin yolundan giderek, bilgiyi sistematik hale getirmiş ve sonuçta var olan bilgilerin üstüne yeni bilgi ortaya koyma

¹ Literatürde induksiyon ya da tümevarım olarak geçen bu kavram, tek teklerden bütüne ulaşma ya da özelden genele geçmek (Aristoteles, 1996b, s. 22) şeklinde tanımlanmaktadır.

çabası ve gayreti içinde olmuştur. Başka bir ifadeyle bilinenden bilinmeye ulaşma amacı güden Aristoteles, bu vesileyle kendisinden önceki geleneği dışlamamakta; onların yolunu izlemekte ancak kendisi de yenilik katma uğraşısı sergilemektedir. Onun ortaya koyduğu yeniliklerden biri, önbilgilerden hareketle sistematik hale getirdiği ve retorğinde kullandığı bu kanıtlamalardır.

Kendisinden önceki var olan retorik tasavvurlarını göz ardı etmeyen Aristoteles'in retoriksel kanıt öğretisinin özgün yönü, tasımlara dayanmasıdır. Zira Aristoteles'ten önce hiç kimse bu öğretiyi tasımlara dayandırmayı düşünmemiştir (Aristoteles, 2013, s.11). Bu nedenle tasım mantığını kullanan ilk kişi Aristoteles'tir. O halde tasımlara dayanan retoriksel kanıtlamalar, Aristoteles'le birlikte mantığa kazandırılmıştır ve buna binaen retoriksel konuşma da, tasımlar yoluyla inandırıcılığı sağlayan bir akıl yürütme biçimi olmaktadır.

Bu bağlamda retorik üzerine çalışmak demek inandırma tarzlarını dikkate almak demektir. Zira inandırmak bir şeyin gösterilmiş olmasıdır ki biz ancak gösterilmiş olana inanırız. Retorikte de hatibin gösterdiği şey, kullanmış olduğu tasımlardır. Tasımla neyin gerçek, neyin gerçeğe yakın olduğu belirlenir. Tasımı kullanan hakikat üzerine tahminde bulunabildiği gibi, olasılıklar üzerine de tahmin de bulunabilir (Aristoteles, 2013, s.35-36). Dolayısıyla konuşma hangi alanla ilgili ise o alana yönelik tasım kullanılır. Tasım hakikat üzerine ise, birbiriyle ilişkili iki öncülden zorunlu bir sonuca gidilir. Eğer tasım; kesinliği olmayan, tartışmalı meseleler üzerine ise olası sonuç verir ve bu sonuç hakikate en yaklaşık olandır. Retorik ise, asli olmayan, tartışılabilir konu veya problemlerle ilgilidir. Başka bir ifadeyle retorik, olası algımızdan tartışarak, muhtemel olanı kurma sanatıdır (White, 1985, s. 687). Bu yüzden Aristoteles retorğinde kullanılan kanıt öğretisi, inandırma gücü yüksek, hakikate en yakın akıl yürütme biçimleridir. Bu durumda şöyle sorular sorulabilir: Retoriksel konuşmanın inandırıcılığı, hakikatin ön koşulu mudur? Ya da inandırmak hakikati vermek midir? Bilgi sahibi olan aynı zamanda inananıdır. Peki, inanan bilgi sahibi olan mıdır? Bu sorulara verilecek cevaplar, retorikte kullanılan kanıtlamaların epistemik olarak değerini ortaya koyacaktır.

Her sanatın olduğu gibi retorik sanatının da inandırıcı olmak maksadıyla kullandığı yöntem ya da yöntemler vardır. Söz gelimi, kesin bilgi

olarak bildiğimiz burhan; asla şüpheyeye veya tereddüde mahal bırakmayacak derecede açık, genel, kesin, zorunlu ve gerçekliğe uygun önermeler olan (Emiroğlu, 2013, s.209) yakını öncüller yolu ile kesinliği ortaya koymaktadır. Keza diyalektik çıkarımda bulunan cedel; meşhurat ve müsellemat adı verilen, kesin kanıt sunmayan ancak kesin olanı anlama yeterliliğine sahip olmayan insanları ikna etmede kullanılan meşhur kanıları kullanır. Hakikatten uzak sadece hoşlanma ve taklit duygularına dayanan şiir sanatı; muhayyelat adı verilen, öncülleri hayal gücünün ürünü olan düşünceleri kullanır. Yine safsata, doğruya benzeyen ancak yanlış olan vehmiyat ve müşebbihat türü öncüller yolu ile insanı söz ve şüphe yoluyla yanıltma amacına ilişkindir (Çapak, 2011, s.267-286).

Görüldüğü üzere, bu sanatlardan her biri yöntem olarak tasımları kullanılmaktadır. Ancak bu sanatlar, amaçları doğrultusunda, kullandıkları öncülleri bakımından birbirinden ayrılmaktadırlar. Bunlardan biri, hakikati verme amacına yönelik iken; diğeri, ortalama insana gelenekleşmiş düşünceleri aşılama çabası; bir diğeri, hakikat olmadığını bildiği düşünceleri, duygusal rahatlatma sağlama amacıyla sunarken; ötekisi ise, doğruya benzeyen düşüncelerle muhatapın zihninde şüpheyeye mahal vererek, onu yanıltma amacı güder. Bu vesileyle, amaçlarına ilişkin olarak her bir sanatın kullandıkları kanıtlamalar da birbirinden farklıdır.

Aynı şekilde bu sanatlarda olduğu gibi, retorik de bir amacı ve amaca uygun bir kanıtlama biçimi vardır. Aristoteles göre retorik amacını, insanları yararlı olana yönlendirmek ve zararlı olan şeylerden uzak tutmaktır (Aristotle, 1909, s.13). Bu amaçla, tersini de düşündürecek şekilde makbukat ve maznunat türü öncülleri kullanır. Söz gelimi, “gece yarısı kapıya gelen kişi hırsızdır. Çünkü gece yarısı başkasının kapısına gidilmez” gibi bir ifade esasında tersini de düşündürtebilir. Zira o kişi, pekâlâ da, hırsız değil zor durumda olup yardıma ihtiyacı olan biri de olabilir. İşte bu düşünce biçimini besleyen akıl yürütme türü, retorikte temsil ve entimemle karşılaşılır. Ancak bu ikisinden en etkili olan ve retoriksel kanıt sunan entimemdir (Aristoteles, 2013, s.35).

Aristoteles retorikinde merkezi rol oynayan entimem, klasik mantık kitaplarında, “ifadede eksik fakat zihinde tam olan bir kıyas” (Öner, 1986, s.144) şekli olarak tanımlanır. Söz gelimi “her şeyi bilen Tanrı’dır; ben Tanrı değilim” entimeminde muhatap; söylenmemiş, gizil olan öncülü; yani dillendir-

mese de konuşma yapan kişinin, söz konusu şeyi, bilmediğini anlayabilir. Bu şekilde ifadede eksiklik olması, retorikte karşı tarafa söz hakkı tanır. Böylece entimem retoriğe çok boyutlu, *açık uçlu*² bir değer kazandırır ve söz konusu mevzuu tartışılabilir kılar. Bu şekilde entimem, özellikle modern dönem mantık tartışmalarına konu olan, katı mantığın zorunlu sonuca giden kıyas biçiminden farklıdır. Bu kıyas şeklini Aristoteles, "Kıyas, bir sözdür ki kendisinde, bazı şeylerin [birden fazla şeyin] konulmasıyla, bu verilerden başka bir şey, sadece bu veriler dolayısıyla gerekli olarak çıkar" (Aristoteles, 1996a, s.5) şeklinde tanımlar. Buradaki katılık, verilen öncüllerden sonucun zorunlu olarak çıkması, başka bir oluşuma izin vermemesidir. Ancak entimem; bu zorunlu ve katı kıyas biçiminden, kendisinde bulunan eksikliğin farklı zihinlerde farklı şekilde doldurulması ile başkalaşmaktadır.

Bu vesileyle modern mantıkçılar, "kısaltılmış kıyas" (Braet, 1999, s.101) olarak tanımladıkları entimemi, zorunlu sonuç veren formel mantığın kıyas şeklinden ayırırlar ve böylece entimem, bir ya da daha fazla öncülü "eksik olan kıyas" (Seaton, 1914: 115) olarak tanımlanır. Modern retorikçiler de entimemi, konularının doğasını temel alan kıyastan ayırırlar. Onlara göre entimem, diyalektik kıyas ile ilgili iken; kıyas, kanıtlamalar alanı ile ilgilidir. Bu iki görüşü orta noktada birleştirmeye çalışan Aristoteles ise entimemi, bir veya daha fazla öncülün saklı tutulması olarak ele alır. Fakat bu entimemin gerekli bir özelliği olduğu şeklinde yorumlanmaya gerekçe oluşturmaz. Bunun dışında olası nedenler ve göstergelerden oluşturulan kıyas da, saklı/eksik önermeye bakılmaksızın bir entimemdir (Simonson, 1945, s.303). O halde entimemi tersi yönde düşündürtebilen ya da çeşitli olasılıklara imkân tanıyan bir akıl yürütme biçimi olarak tanımlamak yerinde olacaktır.

Bu bağlamda entimemin öncüllerini olası işaretler ve nedenler olarak düşündüğümüzde, Aristoteles'in şu dörtlü sınıflamasını da dikkate almak gerekmektedir: Zira Aristoteles'e göre entimemin dört kaynağı vardır: olasılıklar, örnekler, yanılmaz işaretler ve olağan işaretler. Olasılıklara dayandırılan entimemler, açık uçlu, genellikle doğru olan ya da öyle farz

² Açık uçluluk "sonuca bağlanmamış, açık bırakılmış" anlamında İngilizce, *open-ended* (Avery vd., 2003, s.667) kelimesinden gelmektedir ve bilinen ifadelerin bir araya getirilerek, bu ifadeler üzerinde değişik düzenlemeler yapılarak yeni bir ifadenin ya da sözün kazandırılması olarak tanımlanmaktadır (Hockett, 1960, s.6).

edilen şeylerle tartışılanlardır. Örneğe dayanan entimemler, bir veya daha fazla benzer vakalardan tümevarımla ilerleyen, genel bir önermeye ulaşan ve sonrasında tümdengelimle özel bir çıkarıma giden tartışılanlardır. Yanılmaz işaretlere dayanan entimemler, kaçınılmaz ve değişmez olanlardan çıkarak tartışılanlardır. Yanıltıcı olabilen işaretlere dayanan entimemler, bazı genel veya özel önermelerden, doğru veya yanlış argümanlardan çıkarak tartışılanlardır (Aristotle, 2004, s.91).

Entimemin bu dörtlü sınıflanmasında yanılmaz işaretler hariç diğerleri çürütülebilir niteliktedir. Yanılmaz işaretlere dayanarak oluşturulan entimemin iddia ettiği şeyin gerçekliğinin var olmadığı gösterilemediği sürece çürütülmesi olanaksızdır. Eğer iddia edilenin varlığı reddedilemiyorsa o zaman, yanılmaz işaretlere dayanan entimemler, bir tür kanıtlamayla eşdeğerdir. O halde entimem, kesin ve olası olan üzerine olmak üzere iki kaynağa indirgenebilir. Ancak retorikte kullanılan kanıtlamaların kesinliği yoktur ve dolayısıyla bize hakikati sunmaz. Çünkü retorik tartışmalı bir konu üzerinde ya da sonucu kesinlik taşımayan bir mevzu üzerinde, olası en mümkün olanında karar kılma ve bu doğrultuda muhatabı ikna etmedir. Bu yüzden retorikte kullanılan kanıtlamaların öncülleri genellikle olasılıklar olmaktadır. Lakin buradan retorikğin epistemik hiç bir değeri olmadığı düşünülmemelidir. Retorik de kullanılan yöntem üzerinden, söz konusu mevzu farklı fikirlerle olanak sağlar şekilde tartışmaya açılır. Zira tartışma, karşılıklı fikir alış verişi yoluyla gerçekleşir. Bu düşünsel bir çarpışmadır ve burada farklı düşüncelerin çarpışarak bir senteze ulaşması hedeflenir (Cevizci, 2013, s.99-100). Daha açık ifadeyle, bir konuyu tartışmaya açmak, karara bağlanması gereken bir durumun varlığını ima eder. Böyle hallerde muhataplar, o durum üzerinde olasılıklı fikirler üretirler. Ancak buradan olabilir olana dayalı olan fikrin, kalıcı olmadığı ya da rastlantısal olduğu, dolayısıyla yanlış ya da eksik olduğu söylenemez. Olabilir olanın da kalıcı ve statik bir niteliği vardır ki bundan hareketle ona dayalı mantıklı argümanlar ileri sürülebilir. Dolayısıyla bu argümanların olabilir olana dayanması, onların doğru olmadıkları anlamına gelmez. Çünkü doksa dediğimiz bu olasılıklı ifade de bir bilgi türüdür ama bilimsel bir bilgi değildir çünkü olumsal olana dayanır (Grimaldi, 1988, s. 245, 351-353). Olumsal olan ise kanaatimizce, bir olayın ya da mevzunun tüm yönleriyle açık edilememesi, yani bilimsel bir bilgi statüsünde olmaması ve bu

nedenle de üzerinde farklı fikirler ortaya koyulabilmesi durumudur. Bu durumda konuşma, bilimsel manada hiç bir şüpheye yer bırakmaksızın mutlak ya da tam değildir. Bunun somut şekli ise olabirlikli ifadeler ya da konuşmanın bazı yönlerinin açık edilmemesidir.

Konuşmada ifade eksikliğinin olması ya da konuşmanın bazı yönlerinin açık edilmemesi, düşüncenin bazı öğelerinin üstü kapalı verilmesidir. Bu cümleye kolay anlam vermeyi ve anlamda ekonomik davranmayı sağlar (Rayman, 2010, s.91). Bu yüzden retorikte kullanılan akıl yürütme türü entimemdir. Entimemde öncülün birinin eksik söylenmesi, hem sözü uzun uzadıya kullanmaktan korur hem de cümlenin daha kolay anlaşılmasını sağlar. Böylece ifadedeki eksik kısmı herkes kendi bildiğince doldurabilir ve konuşma kesin-net, statik anlamından kurtulmuş olur. O halde Aristoteles retorığının asli yöntemi, kanıtlayıcı akıl yürütme denilen entimemdir; iki öncülün birinden veya bazen de sonuçtan yoksunluktur.

Bu itibarla entimem, herkesin üzerinde söz söyleyebileceği ya da herkesin kendisinden bir şey bulabileceği bir retorik kanıtlama yöntemi ve ucu açık bir düşünme biçimi olmaktadır. Zira üzerinde kesin sonuca varılmamış tartışmalı konular açık uçludur ve bu nedenle de farklı olasılıkları içinde barındırır; retorik de böyle mevzular üzerinedir. Dolayısıyla bir hatibin konuşmasını dinleyen herkes ona, kendinden bir düşünce katabilir ve onun konuşmasını zenginleştirebilir. Böylece konuşmada, üzerinde durulan konu bütün olasılıkları içinde barındırır. Bu olasılıklar tartışma konusu olur ve mevzu, olabilecek tüm varsayımların göz önüne alınıp değerlendirildiği ve olabilecek en uygun çözüme kavuşturulduğu bir retoriksel konuşma biçimi olarak görünürlük kazanır. Başka bir ifadeyle bu konuşma biçimi Aristoteles'te, sorunun ya da olayın karşılıklı fikir alış veriş yoluyla çözüme ulaştığı bir tartışma süreci olmaktadır.

Buradan anlıyoruz ki Aristoteles'te retorik, (Sokrates'te olduğu gibi)³ birinin konuşup diğerinin sessizce dinlediği ve ikna olduğu ya da kabul lenmek zorunda kaldığı bir konuşma biçimi değil de, tartışmalı bir konu

³ Sokrates bu şekilde ortaya konan bir iletişim biçimini konuşma olarak görmez. Ona göre bu olsa olsa der verme veya konferans olabilir. Konuşma iki kişi arasında karşılıklı yapılan bir diyalog sürecidir (Arslan, 2014, s.120-121). Sokrates'in bu tavrını kendisinin başkahraman olarak yer aldığı Platon'un *Diyaloglar*'ında açık açık görmek mümkündür. Sokrates, sokakta, agorada, sarraf tezgâhlarında nasıl konuşuluyorsa öyle konuşur (Bkz. Platon, 2009, s.11)

üzerinde insanların ortaklaşa bir sonuç ortaya koyduğu, karara varma süreci olmaktadır. Başka bir ifadeyle retorik, kesinliğini bilmediğimiz noktada karar vermeyi sağlayan (Aristoteles, 2013, s.97) "işbirlikli akıl yürütme" (Dunbar ve Fugelsang, 2005, s.705) biçimi olarak görünürlük kazanmaktadır.

Bu bağlamda muhatapına söz hakkı tanınması ve dolayısıyla birlikte bir çözüm arayışı olması yönüyle Aristoteles'te retorik, yeni bir fikir ortaya koyma çabasına ve muhatapı ikna etmek için girilen bir tür karşılıklı konuşmaya dönüştürmektedir. Zira konuşmayı monolog olmaktan çıkarmak, muhatapın anlamadığı, karşı çıktığı, savunduğu veya sorguladığı noktaları dikkate almak; karşı tarafa söz hakkı tanımakla mümkündür. Muhatap, bu söz hakkını inandırıcı olmak adına kullanır ve inandırıcı olmak için de onun ortaya koyduğu çıkarımların mantıki, kabul edilebilir ve rasyonel olması gerekir. Aynı şekilde karşı taraf da daha akli çıkarımlarda bulunabilir ve kendi argümanını kabul ettirebilir veya daha ikna edici olabilir. Bu şekilde retoriksel konuşma, akli fikirlerin karşılaşması olmaktadır. Bu yönüyle Aristoteles retoriği, kendisinden önceki retoriksel konuşmalarda olduğu gibi monolojik değil, karşılıklı fikir alış veriş üzerine odaklı; işbirlikli akıl yürütme olarak, diyalojik tarzda bir retorik olmaktadır. Zira karşılıklı konuşma olarak değerlendirdiğimiz diyalektiği Aristoteles, retoriğin eşdeşi (Aristotle, 2004, s.3) olarak ele almakta, aynı amaca hizmet eden ve birbirini tamamlayan iki paralel sanat (Hohmann, 2002, s.43) olarak görmektedir. Dolayısıyla Aristoteles'in retoriği diyalektikten ayrı tutmadığını ve bu nedenle diyalojik tarzda bir retorik tasarladığını görmekteyiz.

Diyalojik retorik olarak adlandırabileceğimiz bu konuşma biçiminde "sıradan sözlerin yardımı ile inanılır akla uygun kanıtlar oluşturulması ve retorisyenin usavuruşunun bunlara uydurularak yöntem ve yapı kazanması yeterlidir" (Aristoteles, 2013, s.12). Şu halde kullandığı inandırıcı kanıt (entimem) yoluyla retorik, gündelik yaşamın bilinen genel ifadelerin yardımı ile hakikati değil, mantıksal olarak olması en uygun bilgiyi ya da hakikate en yakın olanı vermektedir. Söz gelimi, suç, kimin işlediğinin bilinmediği bir konuda suçlanan kişiye yönelik olarak "o bu kadar kötü bir suç işleyemez. Çünkü o daha çocuk" entimeminde taraflar gizil olan öncülün yerini "çocuklar suç işlemez", "çocuklar günahsızdır", "çocuğa suçlanamaz" vs. şeklinde

doldurabilir. Buradan ifadeler farklı olsa da bütün bu olasılıkları kendinde barındıran "akli olgunluğa erişmemiş kimselerin suç işlemesi inkân dâhilinde değildir" gibi ortak bir sonuçta karar kılınabilir. Oysaki akli olgunluğa erişmemiş olması nedeniyle bilmeyerek de olsa o suçu işlemiş de olabilir; yani bu olay tersini de düşündürtebilir. Bu nedenle entimem, hakiki bilgiyi değil ancak hakikate en yakın, en makul olan üzerinde karar kılmayı sağlayan olasılıklı bilgidir.

Görülüyor ki entimem, hiçbir kanıtın bulunmadığı ve bir karar vermek gerektiği durumlar için kullanılır. Bunun için bir önceki argümana gönderme yapar ve burada söyleminin nedenini açıklar (Mcadon, 2001, s.131). Ayrıca retoriksel konuşmada, "herkesin bildiği kavramları kullanmamız gerekir" (Aristoteles, 2013, s.36). Nitekim anlaşılmayan sözler karşı tarafta bir ikna sağlamadığı gibi hakikat de sunmaz. Öyle ki kişi bilmediği veya anlamadığı şeyin yabancısıdır. Bu şekilde bir konuşma şeklinin dinlenirliği de yoktur. O halde herkesin üzerinde anlaştığı, bilindik ifadeler üzerinden retoriksel kanıt oluşturulmalı ve bu yönde bir tasım kurulmalıdır ki bunu da genel olarak veren, atasözü özelliğine sahip maksimlerdir. Başka bir ifadeyle entimem, genel türden herkesçe bilinen meşhur, kültürel ifadeler olan maksimlere (Aristoteles, 2013, s.136) neden ya da açıklama ekleme yoluyla kurulan bir kıyastır. Söz gelimi, "ebeveynler çocuklarını kendilerine karşı itaatkâr yetiştirmelidir" ifadesi maksimdir. Bu ifadeye açıklama olarak, "yoksa çocuk gerek aile içinde ve gerekse sosyal çevrede saygısız, başıboş, kimseyi tanımaz olur" ifadesi eklenirse entimem olur. İşte bu son ifadeyle entimem olasılıklı düşüncüyü çağrıştırmaktadır. Zira bu şekilde yetişen çocuklar daha özgüvenli ve cesaretli de olabilirler. O halde entimem, olası öncülleri kullandığı için, kesin kanıt oluşturmaz. Bu yüzden o, kesin kanıtların söz konusu olmadığı yerde ve karar verme gerekliliğinin olduğu durumlarda, yani açık uçlu mevzularda bir karar verme yoludur. Bu nedenle Aristoteles, retorikte "*inandırmanın tözü*" (Aristoteles, 2013, s.33) olarak gördüğü ve Ross'un tabiri ile "ikna etmenin gövdesi" (Ross, 2002, s. 313) olan entimemi "retorik kanıtlar" (Aristoteles, 2013, s.33) olarak sunmaktadır. Peki entimem kurulamayacak durumlarda ne yapmak gerekir?

Retoriğin, inandırmaya form kazandıran ya da entimemin kullanılamayacağı durumlarda yardımcı öge niteliğinde kullanılan bir diğer kanıt türü

temsildir. Temsil de durum, entimemden farklıdır. Entimemde inandırıcılık daha baskın iken ve böylece kanıt değeri yüksek iken temsil de ise göstericilik baskındır ve bu nedenle bir zorunluluk varmış görüntüsü oluşturur. İlkinde farklı olasılıklar veya seçeneklerden makul aklın öngördüğü üzerinde karar kılınırken ikincisinde, yani temsil de tek seçenek söz konusudur; ya kabul edilir ya da kabul edilmez. Eğer Aristoteles retoriğinden bahsedeceksek, bu ancak söz konusu varsayımsal problem üzerinde, olası en uygun seçeneği belirlemekle olur. Buna da en uygun kanıt yolu, entimemdir. Bu durumda temsilde, belirli bir hükmün bir diğerine uygulanması anlamında bir zorunluluğun olduğu görülmektedir. Söz gelimi, X ve Y , P 'dir. X , Q 'dur. Dolayısıyla Y de Q 'dur. Bu bağlamda X , P olduğu durumda Q da olacaktır. Bunu konuşma dilile ifade edersek; Ali ve Ayşe takdir almıştır. Ali başarılıdır (çünkü takdir almıştır). Dolayısıyla Ayşe başarılıdır. Bu bağlamda Ali takdir aldığı müddetçe başarılıdır. Bu şekilde kurulan bir akıl yürütmeden takdir alanın başarılı olma zorunluluğu doğar ve 'her takdir alan başarılıdır' şeklinde bir genellemeye varılır. Bu, öncüllerin benzeşiminden ortaya çıkan bir zorunluluktur; yoksa her zaman böyle olacağı anlamında bir sonucu imlemek değildir. Ne zamanki bu benzerliğin tersi bir durum gerçekleşti; o zaman bu zorunlulukta ortadan kalkar. Dolayısıyla temsil, belirli bir gerçeklik ve sonuç arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarırken entimem, "bir öncül ve onun gerekli mantıksal sonucu arasındaki ilişkinin koşulunu açıkça ifşa etmez" (Consigny, 1999, s.152). Bu durumda seçilecek olan ifade zorunluluğa değil uygunluğa göre belirlenir. Bu yüzden retoriğe mevzu olan sorun ya da problemler 'kesin sonuç bildirmeyen' manasında açık uçludur.

Keza temsil, "bir tümevarım" (Aristoteles, 2013, s.40)'dur; ancak bunu öteki türlerden ayıran özel doğası ise ne tümelin tikelle, ne tikelin tümelle, ne de tümelin tümelle olan ilişkisidir. Temsil, tekilin tekille ya da benzerin benzere olan ilişkisidir (Aristoteles, 2013, s.42). O halde temsili, bir olayın, karar verilecek bir olaya örnek teşkil etmesi ve bu iki olay arasında kurulan benzerlikten sonuca gidilmesi şeklinde aktarabiliriz. Söz gelimi, X kişisi kendisine yardımcı isterken esasında iş yapmamayı planlıyor. Çünkü A kişisi yardımcı aldı, işe gelmez oldu işler aksadı, B kişisi de öyle, C de. İşte bu bilinen tüm durumlar bilinmeyen durumlara: X 'in aynı şeyi istemekle aynı amacı güttüğünü göstermek için temsil haline getirebilir. Bütün bunlar genel bir ilkenin; yardımcı isteyen kişinin iş yapmamayı planladığı ilkesinin

örnekleridir. Ancak burada benzerlikten yola çıkarak zorunlu olarak böyle bir sonuç ortaya çıkmış ise de bu sonuç olasıdır. Bu şekliyle temsil, geçmişte gerçekleşmiş bir olay üzerinden, şimdiki benzeri bir mevzuda karar vermeyi sağlayan bir yöntemdir. Bu yöntem, genel ya da tümel bir ifadenin tikel örnekleri arasında ilişki kurulmasıdır. Bu yüzden Aristoteles için temsil, tikel bir özelliktedir ve tümel bir ilkenin örnekleridir (Aristoteles, 2013, s.42). Dolayısıyla temsil, esasında bir tür tümevarım hüviyetindedir veya tikeller arasındaki benzeri durumların tümevarımla sonuçlanması sürecidir.

Netice itibarıyla temsil, entimem kullanmanın mümkün olmadığı yerlerde amacımızı ortaya koymak ve dinleyenleri bu yolla inandırmaktır. Eğer entimemle amacımızı ortaya koyabiliyor ya da tartışabiliyorsak o zaman temsil ek kanıtlar olarak kullanılabilir. Yani temsil entimemden önce gelmemelidir; değilse bu tartışmaya bir tümevarım havası verir ki bu konuşmanın yapısına uygun olmaz. Temsil, entimemden sonra gelirse tanık etkisi yaratır. Bu da karşındakini ikna etmede oldukça yararlı bir yöntemdir (Aristoteles, 2013, s.136). Zira entimem yolu ile, geneli oluşturan tikellerin bilgisi elde edilir; bu tikellerle kurulan temsil, inandırıcılığı yüksek bir akıl yürütme şekli olur.

Keza temsil, olan ve zihinde kurgulanan olaylar arasındaki ortak noktaların keşfedilmesi yoluyla oluşturulan bir kıyastır. Olan, deney-gözlem; zihinde kurgulanan ise akıl yürütme yöntemini kullanır. Olan ve kurgulanan olaylar arasında benzerlik kurmak yapılacak olaya ilişkin bir mesaj niteliğindedir. İlkinin benzerliğini bulabilmek için o olaya ilişkin olguların deney-gözlem yoluyla saptanması gerekirken; ikincisinin benzerliğini kurabilmek için güçlü bir akıl yetisi gerekir. İlkinde kişi çevresiyle haşır neşir olması zorunlu iken; ikincisinde kişi yalnızdır; ne yaparsa kendi akıl gücüyle yapmak zorundadır (Aristoteles, 2013, s.134). Bu temsilin hem dışa bağlı hem de kendi başımlığı olmak üzere iki yönü olduğunu gösterir. Yalnız buradan temsilin çift başlı olduğu sonucu çıkmaz; zira iki yönünün de kullanım alanı farklıdır. Neticede temsil, entimemin kullanılmadığı, eksik kaldığı ya da yetmediği yerde kullanılır.

Anlaşıyor ki retorığın temelini oluşturan asli ögesi; entimemdir ancak temsil de retorığın yardımcı ögesidir. Bunlar, konuşmacının muhatabını inandırma yollarının iki kaynağıdır (Aristoteles, 2013, s.42). Öyle ki ikisi birlikte kullanıldığı zaman tam bir ikna oluşmasını sağlar. Zira tek başına

entimem, ikna etmede yeterli gibi gözükse de bazen içinden çıkılamayan durumlar olabilmektedir. Böyle hallerde temsil, oldukça fayda sağlamaktadır. Dolayısıyla etkili bir şekilde konuşmak ve tam bir ikna sağlamak isteniyorsa, asli öğelerin yanında yardımcı öğeleri de mutlaka kullanmak gerekmektedir. Bu aynı zamanda argümanı güçlü kılar; inandırıcılığını artırır. O halde sağlam ikna edicilik için entimem kadar temsil de önemlidir.

Ancak burada şunu da belirtmeden geçmemek gerekir: Retoriğin işlevi sadece inandırmak değildir; her bir tikel durumun koşulları izin verdiği ölçüde, inandırmayı sağlayacak ya da kitleleri peşinden sürükleyecek araçları/yolları keşfetmek/ortaya çıkarmaktır (Aristoteles, 2013, s.36). O halde retorikte ulaşılabilecek sonuç kadar gidilen yol da önemlidir. Başka bir ifadeyle retorikte kullanılan kanıtlamaların içinin nasıl doldurulduğu da önem arz etmektedir. Bunun için (ister temsil olsun ister entimem olsun) eksik olan öncül ya da kurulacak benzetmeler söz konusu konuyla alakasız olmamalıdır ya da konu dışı, tartışmayı kapatıcı bir öncül ortaya koyulmamalı ve en önemlisi kişi o konu hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Söz gelimi, "sen sigara kullanıyorsun, sigara kanser yapar" entimeminde kişi, "o halde ben çay içeyim" derse konuyla ilgisiz bir ifade kullanmış olur. Yine geçmişte X kişinin yardım istediği kişilere işi bitince arkasını döndüğünü bilmeden, A kişisi "o kişiye yardım edilmemelidir" gibi bir ibare kullanamaz; kullansa bilse temelsiz olarak kalır. O halde retorikte gidilen yolda bilgili ve o konuyla ilgili olmak bir sonuç ortaya koymak kadar önemlidir. Yani sonuca giden süreçte, ikna etmek adına, belirlenen argümanların mantıksallığı oldukça elzemdir.

Burada tartışmalı bir konu üzerinde yine tartışmalı; ancak makul bir sonuca gitmenin gündelik yaşamda bir yararının olup olmadığı sorulabilir. Öyle ki retorikte kişi kendini karşı tarafa sözle kabul ettirmelidir; yani sözü, sözle alt etmelidir. Kendini şiddetle/zorlayla değil de, akıl gücü ve sözle savunmalıdır. Şu halde söz, insanların onu nasıl kullandıklarına bağlı olarak yarar da zarar da verebilir (Aristoteles, 2013, s.36). Ancak retorikte hatibin ya da tartışmanın amacı, yarardır: tartışma, sonuçları değil sonuçlara giden yolları saptar; yani yapılacak en yararlı şeyin ne olduğunu ortaya koyar (Aristoteles, 2013, s.52). Bu durumda retoriğin amacı insanları, en yararlı olan şey ne ise ona yönlendirmektir. Kötü amaçla yapılmış bir retoriksel konuşma, retorik değil olsa olsa karşı tarafı rencide etmek, sindir-

mek, ötelemek, onu yanlışla yönlendirmektir. Dolayısıyla retorikte amaç, karşı düşünceleri küçümsemek ya da önemsememek değil birbirinden farklı insanların görüşlerini esas alarak farklı olasılıklar yaratmaktır. Böylece retorik, tartışmalı bir konu üzerinde zihinlerdeki mevcut belirsizliği, olasılıklı da olsa belirgin hale getirerek, ortadan kaldırmaktır. Zira insan belirsizlik yükünü taşıyamaz. Bu yönüyle retorik, gündelik yaşamı kolaylaştırıcı bir yararı da üstlenmektedir. Böylece olası mantıksal argümanlarla, makul çözümler ortaya koyularak kitleler, ikna edilmektedir.

Gelenen bu noktada anlaşılmaktadır ki retorikte kullanılan kanıtlamalardan kesinlik istemek, imkânsız istemekle eşdeğerdir. Nasıl ki bir matematikçiden olası sonuçlar beklemiyorsak; bir retorikçiden de aynı şekilde kanıtlar bekleyemeyiz. “Kesinliği her şeyde aynı şekilde aramamak, her bir şeyde konu edilenin özelliğine göre ve o araştırmaya uygun düştüğü kadarıyla aramak gerekir” (Aristoteles, 1998, s.11-1098a27). Aristoteles bu sözleriyle insansal konuların her zaman tanımlamaya açık olduğunu veyahut doğru kabul ettiğimiz şeylerin değişebileceğini vurgulamak ister. Ancak burada bir görelilik olduğu düşünülmemelidir. Bu insani olguların bir özelliğidir. Kaldı ki duygulara hitap eden retorikte mantıksal argümanlarla hatip kendi gerçeğini doğru olarak kabul ettirebileceği gibi daha sağlam argümanlarla aynı durum başka kişilerce farklı şekilde de kabul ettirilebilir. Söz gelimi, Sokrates’in bilgisizlik iddiasını bazı düşünürler öne sürdüğü argümanlarla muhatabını aşağılamak, alay etmek şeklinde yorumlarken; bazıları da muhatabının küçük düşmesini engellemek maksatlı olarak görür. Ve her iki bakış açısı da mantıklı gelirken biri diğerinden daha üstündür. Dolayısıyla retorikte kesinlik değil mantıklı düşünce esastır. Neticede her konuda kesinliğe ulaşamayız veya her olay üzerine deney-gözlem yapamayız; o yüzden bazı alanlarda kesinlik aramak yerine makul ve olası öncüllerden hareketle olası sonuçlar varmak gerekli olabilir. İşte retorik, bu tür konular üzerine 'birlikte' çözüm arayışdır ve bu itibarla, her ifadenin şüpheye mahal bırakmayacak şekilde ispatlanamayacağı düşüncesi üzerinde şekillenmektedir.

Sonuç

Aristoteles retoriğinde kullanılan kanıtlamaların bilgi değerine ilişkin olarak baktığımız zaman, retoriğin yönteminin tasım olduğunu görmekteyiz. Bu tasım da, yaklaşık hakikati veren, temsil ve entimemden oluşmak-

tadır. Zira entimem ve temsil olası olanla ilgilidir (Aristoteles, 2013, s.40). O halde olası olan üzerine olan retorik, olası olanla ilgili yöntemi istilzam ettirir diyebiliriz. Zira benzer nedenler benzer sonuçlar doğurur (Aristoteles, 2013, s.47). O nedenle tartışmaya açık konu ve problemler üzerinde yapılan bir konuşma biçimi olan retorik, benzeri şekilde, aynı amacı taşıyan kanıtlamaları yöntem olarak benimsemektedir.

Kullanılan bu yöntemler söze delil sağlama veya epistemik açıdan, biri birine göre daha tercih edilebilir veya biri diğerinden daha güçlü durumdadır. Şöyle ki temsil, tekilden tekile giden bir ispat yöntemidir ve bu sebeple gözleme dayalı olduğu için kesinlik arz etmemektedir. Örtük kıyas ise dedüktif bir yapıya sahip olmasından dolayı temsilden daha güçlü bir ispat gücüne sahiptir. Söz gelimi X kişisi Y durumuna sahip olduğundan Z olayına sebep oldu diye P kişinin de aynı duruma sahip olmasından dolayı yine Z'ye sebebiyet vereceğini düşünmek, bütün Y durumuna sahip olanların Z'ye sebebiyet verdiğinin söylenmesinden daha çok hakikate yakın değildir.

Keza retorik kanıtlamalar bireysel, zorunlu ya da imkânsız şeyler üzerine değildir. Öyle ki bireysel durumlar, haklarında sistemli bilginin olması imkânsız derecede sayısız ve değişiktirler. Zorunlu hallerde ise, bütün öncüller belirgin ve kesindir. Dolayısıyla reddetme olanağı yoktur. Ancak retorik söz konusu olduğunda aynı durum geçerli değildir. Entimemdeki var olan eksiklikten dolayı, akıl yürütme zayıf olduğundan muhatap söylenilen her şeye karşı çıkabilir. Çünkü öncüllerden birinin ki en önemlisi sonucun gölgede kalması muhataba müdahale olanağı verir. Örneğin “bu adam içmiş, yüzü kıpkırmızıdır” dediğimizde kendimizi yüzü kıpkırmızı olan her insanın sarhoş olduğunu belirtmekten sakınmış oluruz. Zira o kişinin yüzü güneşten de kızarmış olabilir. Böylece kanıtlayıcı akıl yürütme tüm açık öncüllerini ortaya koymadığı için muğlaktır; ama mantıksal akıl yürütme bütün öncüllerini ortaya koyduğu için kanıtlayıcı akıl yürütmeye göre daha güçlüdür. Söz gelimi, “Bütün insanlar ölümlüdür. Sokrates de insandır. O halde Sokrates de ölümlüdür” mantıksal akıl yürütmesinde öncüller açık ve sonuç kesindir (Meyer, 2009, s.69-70). Retorik böyle katı, zorunlu sonuç veren bir akıl yürütme yöntemini kullanmaz. Çünkü retorik kesinlik iddiası taşımaz. Bu yüzden, retorik akıl yürütme yöntemi entimemdir. Entimem, birçok anlam içermesinden dolayı, hem

muhabatına müdahale imkânı vermekte hem de hatibin sıkıştığı yerde “ben onu demek istemedim” diyebilme olanağı sağlamaktadır. Böylece hatip, el altından nabız yoklamış karşıdakinin düşüncelerini gizil olarak saptamış ve bu yolla onun suyuna giderek muhabatını peşinden sürüklemiş olmaktadır.

Keza retorikte kullanılan kanıtlamalar, kişisel deneyimlerden yola çıkılarak oluşturulur ve konuyu genel olarak ele alırlar. Bu yüzden dedüktif nitelikte olmasından dolayı retorığın asli kanıtlama yöntemi entimemdir. Dolayısıyla bu şekilde kurulan bir entimem, ikna etme ya da inandırıcı olma konusunda oldukça yarar sağlamaktadır. Zira kimse bilmediği bir şeyin peşinden sürüklenmez istemez. Bu durumda hatip, muhabatın bilgisi olduğu düşünceler üzerinden tasımını kurmalı ve bu yolla ikna etmelidir; yani muhatap aldığı kitlenin kültürüne hâkim olmalı, maksimler kullanmaktan kaçınmamalıdır. Örneğin zayıf bir insanın iri bir adamı dövmekle suçlanmasında, suçlanan; ben cılız, ufak tefek biriyim; oysa o iri, güçlü yapıli biridir. Bu nedenle ben onu dövmüş olamam diyebilir (Theodorakopoulos, 2004, s.90). Dolayısıyla burada kişi herkesin bildiği, 'zayıf olan güçlü olanı dövemez' genel bir ifadeyle ikna edici olur. Ancak retorik, bize kesin doğruyu vermediği için bu ifade de kesin değil olasıdır. Öyle ki zihin gücüyle onu oyuna getirip dövmüş de olabilir. O halde entimemler yoluyla genel ifadeler oluşturulması, retorığın kesin, genel-geçer bilgi sunduğu anlamına gelmez. Bu durumda retorik olumsal olan üzerine konuşur, hakikate yakındır ama mutlak hakikatin bilgisini vermez; dolayısıyla zanni bilgi sunar. Bu yüzden her daim kendisinden daha güçlü bir argümanla çürütülebilir.

Kullandığı bu kanıtlamalarla retorik, farklı fikirlere olanak tanımaktadır. Ancak söz konusu bu fikirlerden hangisinin geçerli kabul edileceği sorusu akla gelebilir ya da diğer fikirler nasıl reddedilmeli ki en makul fikir üzerinde anlaşmaya varılabilsin denilebilir. Bu durumda yapılacak olan, retoriksel tartışmalarda karşı tarafın fikri, kesinlikle doğru değil olduğunu göstererek değil, olasılıkla doğru olmadığı gösterilerek çürütülmelidir (Aristoteles, 2013, s.160). Zira retorığın panzehiri yine retorığın kendisidir (Çadırcı, 2010, s.90). O halde olası bir fikre karşı duran argümanın kendisi de olasıdır. Bu nedenle karşı fikir “katiyyen yanlış değil, büyük bir olasılıkla yanlış” düsturu üzerinde şekillenmelidir. Buradan o

fikre karşı mutlak doğru ortaya konulmaz düşüncesi oluşmamalıdır. Halk "gerçek ya da yaklaşık olarak gerçek" (Aristoteles, 2013, s.152) olana inanır. Hakiki bilgi ortaya konabilen veya imkânsız olan bir mevzu üzerinde tartışma olmaz; zaten olması da anlamsızdır. Zira olduğundan başka türlü olamayan ve gelecekte de olmayacak üzerine tartışmak lüzumsuzdur. Bu yüzden retorik, tartışılabilir ve yaklaşık olarak gerçek konular üzerinedir. Eş deyişle retorik; olduğundan başka türlü olabilecek olan, statik olmayan, tartışılabilir olan, zanni olan üzerine karar vermedir. Bu yüzden retoriksel bir konuşmada herkes kendisinde söz hakkına sahiptir ve o nedenle de açık uçludur. Öyleyse retoriksel kanıtlamalar epistemik açıdan, birden farklı görüşlere açık olması nedeniyle hakikati değil hakikate yakınlaştıran düşünceyi salık vermektedir.

Kaynaklar

- Aristoteles (1996a). *Organon III: Birinci Analitikler*. (Çev. H. R. Atademir). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Aristoteles (1996b). *Organon V: Topikler*. (Çev. H. R. Atademir). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Aristoteles (1998). *Nikomakhos'a Etik*. (Çev. S. Babür). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Aristoteles (2013). *Retorik*. (Çev. M. H. Doğan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aristoteles (2015). *İkinci Çözümlemeler*. (Çev. A. Houshiary). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aristotle (1909). *The Rhetoric of Aristotle*. (Trans. R. C. Jebb). Cambridge: Cambridge University Press.
- Aristotle (2004). *Rhetoric*. (Trans. W. R. Roberts). New York: Dover Publications.
- Arslan A. (2014). *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Avery, R. & diğ. (2003). *Redhouse Sözlüğü*. İstanbul: Redhouse Yayınevi.
- Batı, U. (2012). *Reklamın Dili*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Braet, A. C. (1999). The Enthymeme in Aristotle's Rhetoric: From Argumentation Theory to Logic. *Informal Logic*, 19 (2), 101-117.
- Cevizci, A. (2013). *Socrates*. İstanbul: Say Yayınları.

- Consigny, S. (1999). Eytışimsel, Retoriksel ve Aristotelesçi Retorik. (Çev. M. K. Sütçüoğlu). *Felsefe Tartışmaları*, 25, 151-156.
- Çadircı, A. (2010). Retorik: Aristoteles. *Hukuk Gündemi Dergisi*, 13 (1), 90-99.
- Çapak, İ. (2011). *Gazali'nin Mantık Anlayışı*. Ankara: Elis Yayınları.
- Dunbar, K. & Fugelsang, J. (2005). Scientific Thinking and Reasoning. *The Cambridge Handbook of Thinking and Reasoning*. Erişim Tarihi: 13.10.2018. <http://www.uts.utoronto.ca/~dunbarlab/pubpdfs/Cambridgehandbook2005.pdf>.
- Emiroğlu, İ. (2013). *Klasik Mantığa Giriş*. Ankara: Elis Yayınları.
- Hockett, C. F. (1960). The Origin of Speech. Erişim Tarihi: 16.07.2015. http://www.dilbilimi.net/hockett_the_origin_of_speech_1960.pdf.
- Grimaldi, A. W. (1988). *Aristotle: Rhetoric II: A Commentary*. New York: Fordham University Press.
- Hohmann, H. (2002). Rhetoric and Dialectic: Some Historical and Legal Perspectives. *Dialectic and Rhetoric*. (Eds. F. van Eemeren & P. Houtlosser). USA: Kluwer Academic Publishers.
- Mcadon, B. (2001). Rhetoric is a Counterpart of Dialectic. *Philosophy and Rhetoric*, 34 (2), 113-150.
- Meyer, M. (2009). *Retorik*. (Çev. İ. Yerguz). Ankara: Dost Kitabevi.
- Öner, N. (1986). *Klasik Mantık*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Platon (2009). *Diyaloglar*. (Çev. Komisyon). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Rayman, H. (2010). *Stilizm, Retorik, Poetika*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ross, D. (2002). *Aristoteles*. (Çev. A. Arslan & diğ.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Roskelly, H. (2008). What Do Students Need to Know About Rhetoric? *Special Focus in English Language and Composition: Rhetoric*. Erişim Tarihi: 26.11.2018. https://securemedia.collegeboard.org/apc/ap06_englang_roskelly_5009.pdf.
- Seaton, R. C. (1914). The Aristotelian Enthymeme. *The Classical Review*, Vol. 28, No. 4.
- Sebberson, D. (1990). The Rhetoric of Inquiry or the Sophistry of Status Quo? *Journal of Economic Issues*, 24, 1017-1026.
- Simonson, S. (1945). A Definitive Note on the Enthymeme. *The American Journal*

of Philology. 66 (3), 303-306.

Theodorakopoulos, V. (2004). *Attika Retoriğine Giriş*. (Çev. S. Sandalcı). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

White, J. B. (1985). Law as Rhetoric, Rhetoric as Law: The Arts of Cultural Communal Life. *The University of Chicago Law Review*, 52 (3), 684-702.

Öz: Muhatabı inandırma amacına yönelik olarak retorik, sadece konuşma becerisi ile ikna edici argümanları keşfetme yetisi olarak tanımlanır. Bu şekliyle retorik, inandırıcı olmak adına söz hakkı elde etme ya da sözün gücünü elinde bulundurma sanatı olarak görülür. Öyle ki bir ifade, ya kendiliğinden açıktır ya da benzer başka ifadelerle kanıtlanır görüldüğü için inandırıcıdır. Her iki durumda inandırdığı birileri mutlaka vardır. O yüzden her iki durum da inandırıcıdır. İlkinde ifade, kendiliğinden açık olması sebebiyle başka bir ispata gerek duymaksızın inandırıcıdır. Diğerinde ise ifadenin, akla uygun başka açıklamalarla ya da akıl yürütmelerle desteklenmesiyle, inandırıcılığı sağlanır. Ancak burada şöyle bir sorun ortaya çıkar: inandırmak veya inandırıcı konuşmak bize hakikati verir mi? Bu sorun çerçevesinde bu çalışmadaki temel amacımız, Aristoteles retoriğinin inandırmak maksadıyla ortaya koyduğu kanıtlamalarının gerçeği mi yoksa olası gerçeği mi verdiği sorusuna açıklık kazandırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Aristoteles, retorik, kanıtlama, entimem, temsil.

[¹] Bu makale, yazarın Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırladığı *Aristoteles Retoriğinde Açık Uçlu Düşünme Modeli* adlı doktora tezinden üretilmiştir.

